

Reisz Terézia

A HÁLÓZATOSODÁS ÉS KOOPERÁCIÓ JÓ GYAKORLATAI A BARANYA MEGYEI NEMZETISÉGI ÖNKORMÁNYZATOK TEVÉKENYSÉGÉBEN

Absztrakt

A PTE BTK HFMI kutatócsoportja a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program pályázatának támogatásával 2021 szeptembere és 2022 augusztusa között bonyolítja le „Kultúráközvetítés és közösségi élet a Baranya megyei nemzetiségek körében” című kutatását. A szervezeti formára, a működési terület településtípusára reprezentatív kutatás központi kérdése az önkormányzatok kulturális és közösségi tevékenységének vizsgálatára irányul. Az önkormányzati vezetők körében 2021 októberében lebonyolított fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetés, továbbá a 30 vezetővel 2021 novembere és 2022 márciusa között készített strukturált interjú adatai arról tudósítanak, hogy a nemzetiségi önkormányzatok tevékenységei igen sokfélék, a törvényi előírásokat meghaladják. Látható az is, hogy a különféle szervezetekhez kötődő kapcsolataik is sajátos rendszerekké épültek ki. Kiterjednek a nemzetiségi és a többségi önkormányzatiság felsőbb országos fórumaira, a megyei és települési önkormányzatokra, a saját nemzetiségük és további más nemzetiségi civil szervezeteire, a helyi és térségi kulturális-, oktatási intézményekre, a helyi gazdaság aktoraira, valamint a hazai és külföldi testvértelepülések szervezeteire.

Kulcsszavak: közösség, nemzetiség, hálózatok

A kutatás előzményei

A PTE BTK HFMI kutatócsoportja a Nemzeti Művelődési Intézet megbízásából két éve vizsgálta meg Baranya falvaiban a közösségi színterek tevékenységét, valamint a kistelepülések kulturális intézményeinek működési feltételeit (Kocsis, Koltai, Nemes & Reisz, 2021; Kocsis, Koltai & Reisz, 2021; Koltai & Reisz, 2021). 2021 szeptemberétől egyetemi oktatókból és hallgatókból, valamint gyakorló közművelődési szakemberekből álló kutatócsoportunk a térségi művelődési folyamatokra fókuszáló kutatás folytatására vállalkozott. Szintén az NMI Közművelődési Tudományos Kutatási Program című pályázatának támogatásával a „Kultúráközvetítés és közösségi élet a Baranya megyei nemzetiségek körében” címmel indítottuk el újabb vizsgálatunkat. A mintánkban reprezentatív módon szerepeltek a megyében önkormányzattal rendelkező nemzetiségek, valamint civil szervezeteik. A szervezeti formára, a működési terület településtípusára reprezentatív kutatás egyik központi kérdése a nemzetiségi önkormányzatok kulturális és közösségi tevékenységének vizsgálatára, kapcsolatrendszerük és hálózatosodási folyamatuk megismerésére irányult. A megye nemzetiségi önkormányzatainak vezetői körében 2021 októberében fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetésre került sor, az itt kapott adatok alapján készítettük el mérőeszközeinket. Majd 2021 novembere és 2022 márciusa között strukturált mélyinterjúk segítségével 30 nemzetiségi önkormányzati vezetővel, ezt követően ugyanennyi civil

szervezeti elnökkel rögzítettük a szervezeteik tevékenységére vonatkozó információkat. Jelen tanulmány azokat a jó gyakorlatokat rendszerezi, amelyekről a nemzetiségi önkormányzatok vezetői úgy vélték, hogy tevékenységüknek fontos, követendő eleme.

A nemzetiségi önkormányzatok lakossági kapcsolatainak és kommunikációjának jó gyakorlatai

A baranyai falvak, valamint a megyeszékhely és a vidéki városok helyi társadalmi mind nagyságukat, mind korosztályi összetételüket, iskolázottságukat, gazdasági pozíciójukat és munkaerőpiaci helyzetüket tekintve is sokféle változatot és jelentős különbségeket mutatnak. A nemzetiségi hovatartozás tovább árnyalja az egyes települések összetételét, egyben erősen befolyásolja az ott élő emberek együttélési szokásait és az egymás közötti viszonyukat. Ebben a térben a népesség nemzetiségi életét alakító egyik meghatározó szervezet a helyi települési nemzetiségi önkormányzat. A törvényi előírás szerint adott település lélekszámának megfelelően 3 főből, illetve legfeljebb 5 főből állhat egy-egy nemzetiségi testület. Ami gyakorlatilag azt jelenti, hogy a szervezetek mérete nem igazodhat az elvégzendő feladathoz, ezért mindenütt szerény létszámú önkormányzat dolgozik. A nyelvápolás, hagyományőrzés, a szellemi és épített örökség megőrzése, valamint a nemzetiségi értékek generációs átörökítése mellett, a fiatalok kulturális motiválása, az idősek-ről való gondoskodás, a hitélet ápolása, továbbá a lakosság életmódjának javítása, a szociálisan hátrányokkal küzdők támogatása mindegyik kisebbségi szervezet céljai között megtalálható. Azonban az egyes célkitűzések megvalósításának sorrendje, fontosságának megítélése erősen eltér a különböző nemzetiségi vezetők megfogalmazásában és a mindennapi feladatok teljesítésében is. A helyi nemzetiségi önkormányzatok képviselőinek összetételében - a települések méretétől függetlenül - egyfajta racionalizálódási, szakmai rétegzettségre törekvő folyamat figyelhető meg, különösen azokon a településeken, ahol a nemzetiségi képviselők magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek. A korporatív képviseletre törekvő szervezetek a testületük összetételének kialakítása során az általuk megfogalmazott legfontosabb céljaik teljesítéséhez hozzáértő nemzetiségi szakembereket ösztönöznek arra, hogy induljanak a helyi választásokon. A gazdasági feladatok teljesítése, a működéshez szükséges források gyűjtése és hozzáértő kezelése mellett stratégiai feladat a nemzetiségi oktatás, közművelődés, helyi hagyományok ápolása, valamint e területek ellátásához szükséges intézmények működtetése. A szakirányú kompetenciákkal rendelkező képviselők testületi munkája ott is hangsúlyos, ahol már nincsenek alapellátást végző intézmények. A térségi vagy kisebb- nagyobb társulásokba tömörült falvak a speciális nemzetiségi feladatok ellátását, illetve az ellátó intézmény működésének ellenőrzését hozzáértő képviselőkkel kívánják megoldani. A "szakértő képviselő testület" első sorban a németek és horvátok körében, illetve az 1000 főnél nagyobb településeken alakult ki. A kisebb nemzetiségek, valamint a cigány önkormányzatok a forrásgyűjtést, az elosztható javak felkutatását szervezeti és kapcsolati tőke mozgósításával kívánják elérni, ezért igen fontos a képviselők helyi, térségi és annál kiterjedtebb hálózatainak működtetése. Gyakori az egyes szervezetekben a pozíciók átfedése. Jelentős személyi egyezés figyelhető meg a települési önkormányzati tisztségviselők, valamint a közoktatási intézmé-

nyek vezetői beosztása terén, de megemlíthető e tekintetben a falugondnoki vagy közmunka vezetői posztok és a nemzetiségi önkormányzat tisztségviselőinek személy szerinti azonossága is. Nem állíthatjuk, hogy ez a tény jó példa lenne, de mindenesetre ez a gyakorlat tükröződik a kis települések helyi vezető pozícióinak betöltése terén. A falusi nemzetiségi önkormányzatok 80%-ában valamilyen személyi átfedés, családi vagy testületi összefonódás van. Az önkormányzati vezetők a testületeik munkáját így látják hatékonynak, illetve elengedhetetlennek tartják a hagyományos kapcsolataik kölcsönös előnyeinek biztosítását. Ez az együttműködési forma elsősorban a települési önkormányzattal, de különösen a polgármesterrel ápolt viszonyaikra érvényes.

„Először a rendszerváltás után 1991-ben volt lehetősége megalakulni tánccsoportunknak, majd először a kultúra és hagyományápolásának támogatására 1992-ben megalakult a német klub és utána 94-ben, amikor lehetett német nemzetiségi önkormányzatot választani, akkor megalakult a német nemzetiségi önkormányzat. A személyi összetétele elsősorban pedagógusokból állt, egy óvodapedagógusból, egy iskolapedagógusból és a kultúrának a helyi képviselőjéből (tánccsoport megalakítója, akkoriban önkormányzati képviselő is). Ők hárman alakították meg. Azóta is jellemző az összetételére, hogy pedagógus mindig volt a német nemzetiségi önkormányzatban, illetve egy kultúrát képviselő, legyen az énekkaros vagy táncos. A motiváció pedig a kultúra, a hagyományörzés, identitástudat és a helyi intézmények támogatása, nemzetiségi intézmények fenntartása., (német nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei község)

„Bekerültem önkormányzati sofőrként 2011-ben, láttam, hogy a polgármester mit csinált és én is elvállaltam ügyeket. Szegények támogatása, munka keresése volt és ma is ez a fő tevékenységem, aztán felkértek és elindultam 2014-ben a választáson és bekerültem a falusi és a nemzetiségi önkormányzatba is.” (roma nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei község)

A településeken élő emberekkel kialakított kapcsolat, a kommunikációs formák és módszerek lényegében jelentősen nem térnek el sem az egyes nemzetiségi testületek, sem a többségi lakosságot képviselő települési önkormányzati vezetők és képviselők mindennapi kapcsolattartási gyakorlataitól. A kommunikáció terei és módszerei inkább a falusi és városi környezet adottságai miatt különböznek egymástól. A városi nemzetiségi képviselők közötti konzultáció, valamint a nemzetiségi lakossággal kialakított kapcsolatok rendje, módja és gyakorisága nagyobb rendszerességet, egyfajta üzemszerű működést tükröz. Ennek egyik oka az, hogy többnyire előnyösebb infrastrukturális adottságokkal rendelkeznek, vagy gördülékenyebben tudják biztosítani a közösségi találkozások helyszíneit, mert több ingatlan, bérlemény, városi közösségi tér használatának lehetősége közül választhatnak. Nemcsak a Covid19-járvány miatt, hanem már huzamosabb ideje bevett szokássá vált valamely telekommunikációs eszköz alkalmazása a lakosság tájékoztatására, illetve a véleményük megkérdezésére. Városi környezetben több önálló honlappal rendelkeznek a helyi nemzetiségi önkormányzatok, gyakoribb a facebook és más elektronikus oldalak használata. Természetesen a kisvárosok és rurális térségek különféle nemzetiségi környezetében is ismertek, elterjedtek ezek a kapcsolattartási formák, azonban mindennapi használatuk nem elsődleges, továbbá kevesebb az önálló kommunikációs felülettel, honlappal rendelkező nemzetiségi önkormányzat. Itt is mindennapi érintkezési

forma a telefon, az email, a közösségi oldalak kommunikációs felületei. Azonban itt még az önkéntesek plakátokat ragasztanak, levél formátumban kézbesítenek meghívókat. Az idős vidéki lakosság igényeihez igazodva nem mondhatnak le a hagyományos kapcsolattartás és információ-közvetítés módszereiről. Az urbánus és rurális települések képviselőtestületeinek kommunikációja terén a leglényegesebb eltérés leginkább a személyes beszélgetések alkalmi, gyakorisága terén mutatkozik meg. A falusi környezetben működő önkormányzati vezetők a képviselőtársaikkal, a településeiken élő emberekkel leggyakrabban személyes találkozások révén cserélnek információt és véleményt. Bár a megyeszékhelyen működő megyei és városi testületek minden nemzetiségi szervezetében szűk körben munkanyelvként a nemzetiségi nyelvet használják, ez a falusi környezetben még elterjedtebbnek mondható, amennyiben leszámítunk egy ormánsági települést, ahol egyetlen képviselő sem érti vagy beszél a beás anyanyelvét. Az önkormányzati vezetők körében nagy értéke van a helyi tájnyelv mindennapi használatának, még akkor is, ha az iskolázottabb - és többnyire diplomával rendelkező horvát, német, örmény, görög, lengyel - önkormányzati vezetők többsége anyanyelvük irodalmi változatát használja, gyermekeiket is ennek tanulására, beszélésére ösztönzik. A lakossági kapcsolattartás helyszínei elsősorban nem a nyilvános vagy közigazgatási hivatalok adminisztrációs terei, hanem a településükön működő egyesületek, nemzetiségi klubok, a falu többnyire egyetlen szórakozóhelye, ami a presszó vagy a kocsmá, vagy az otthonaik és a falu utcái. A képviselők a testületi gyűléseken túl számos szervezetben, spontán közösségekben, baráti összejövetelen találkoznak.

„Hagyományunkat, nyelvünket, főleg a kultúránkat kell ápolnunk. Mi az utcán is horvátul beszélünk. Főleg az idősek azok, akik egymás között csak ezt a nyelvet használják.” (horvát nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei község)

„Van pedagógiai asszisztens és dajka is, akiket beiskoláztunk, ők helybeliek. Ők beszélnek a mi nyelvünket. Én még beszélek a szüleimmel cigányul, és a fiam is érdeklődik a nyelv iránt, de már otthon mi is magyarul beszélünk.” (roma nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei község)

„Sem a német sem a horvát önkormányzatnak nincs saját honlapja, hanem ez úgy működik, hogy a települési önkormányzatnak van honlapja és azon belül van a német önkormányzatnak egy oldala, azon szoktam megosztani dolgokat. Nincs külön Facebook-profilunk, hanem a sajátomat használom, ami már igazán nem is saját személyes használatra van, mert megosztok minden német nemzetiség és a falu életével kapcsolatos eseményeket, irodalmi vonatkozású évfordulókat, rendezvényeket, régi képeket, ismeretterjesztő témákat, hogy például mi az a hamvazószerda. Hogy mi a farsang, milyen hagyomány kötődik hozzá. Ennek a sváb és a magyar vonatását is. Hogy mi a Vince-nap, ezt is tartottuk. Egyébként mint sváb hagyományt. A Facebook csoport méretét nem tudom, azt sem, hogy milyen gyakorisággal osztok meg, hát amikor a jelesebb rendezvény van, illetve úgy gondolom hogy mi részt vettünk valamin...ez mondjuk havonta két három alkalom...Feltettem a kérdést, hogy legyen-e honlapunk, de nem volt, aki vállalja.” (német nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei község)

A pandémia által okozott bezártság komoly zavarokat okozott a helyi társadalmak és a különféle önkormányzatok szervezeteinek mindennapi életében és a megszokott kapcsolati formáikban. Ritkultak a személyes találkozások, ami egyben azt is jelentette, hogy az utóbbi két évben az előre eltervezett programok nagyobb hányada elmaradt. A nemzeti-ségi képviselők közötti információcsere a telefonra, emailre korlátozódott. A lakossági kapcsolatok beszűkültek, illetve a helyi hírek, események fölkerültek a települések zárt láncú televíziós és az elektronikus média különféle felületeire. Természetesen ezek a kommunikációs módok csak az infrastruktúrával rendelkező településeken működtek, a szerény adottságaik miatt az egészen kicsi falvak teljesen kiszorultak ebből a lehetőség-ből. A járvány okozta helyzet azonban olyan kapcsolati formákat is eredményezett, amely ösztönzően hatott a szervezeti hálózatosodásra. Az országos média megjelenéssel rendelkező németek híreiket, programjaikat ezen a csatornán juttatták el a népcsoporthoz tartozókhöz. A nemzeti és vallási ünnepek, jeles napok megemlékezései az internet segítségével zajlottak. Nemcsak az eseményekhez kötődő filmeket, így a malenkij robotról szóló filmes alkotásokat - amelyeket az önkormányzatok egymásnak adtak át - vetítették újra le, hanem ezen túl számos, a korábban fölvetett zenei, kórusművészeti és további helyi kulturális események kópiáit is bemutatták. Volt olyan falu a Kelet- Mecsekben, amely a téli estéken egy-egy órással megjelenést biztosított a helyi televízió felületén a nyugdíjasainak, művészeti csoportjainak. Az adventi időszakban itt a helyi kórus cd-re rögzítette az ünnepek népi és szakrális énekeit, amelyet a falutév advent minden vasárnapján közvetített. Ezek az elektronikus úton rögzített kórusmunkák és számos helyi kulturális értéket megőrző anyagok a világhálón eljutottak a falu határán túlra, elsőként a faluból elszármazottakhoz, illetve más falvakban, városokban és külföldön élő el- és leszármazottakhoz is. A lakossággal kialakított új kapcsolati formákon túl időt szántak a helytörténeti vagy tematikus kutatásokra, így a bezártság időszakának köszönhetően horvát népismereti kötet, német családtörténet, számos helyi receptes könyv látott napvilágot.

„...a Facebook-oldalunkon keresztül elég sokan szoktak reagálni, illetve a honlapunkon, keresztül, valamint a Fünfkirchen újságunkon keresztül tájékoztatjuk a lakosságot, ahol az adott évben az egyik szám mindig arról szokott szólni, hogy az adott évben milyen programjaink voltak, hány ember vett részt, mit próbáltunk ott elérni, stb. Illetve, a magyarországi német nemzetiségi média is felfedezett bennünket.” (német nemzetiségi önkormányzati vezető, megyei jogú város, Baranya megye)

„Koch Elza életrajzi levelei megjelentek, amelyben a régi sváb kifejezések még megtalálhatóak. Itt volt gyerek, kitelepítették, ezt az eseményt és a régi emlékeit írta meg... A könyvet mi adtuk ki.” (német nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei község)

„Szintén nagy eredmény részünkről a megjelent kiadványainknak a sikere. Az Omas Speisen kétkötetes receptfüzetet már többször újra kellett nyomni, több ezer darab fogyott már el... Több kiadvány jelent meg pályázatok révén, például a malenkij robot témához kapcsolódóan... A geresdlaki gyerekdalokról, versekről van egy gyűjtemény, ami szintén önálló kiadvány. Folyamatosan próbálunk évente egy jó gondolatmenet mentén ilyen kézzelfogható produktumot is összeállítani.” (német nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei község)

A legszegényebb ormánsági és hegyháti falvakban, valamint a peremvárosok szegregátumaiban élő elszegényedett nagycsaládos és idős emberek ellátása egyre nagyobb gondot jelent a települési és nemzetiségi önkormányzatoknak. A kapcsolattartás ezekben a falvakban a kockázattal élő lakossági csoportok igényeinek feltárására és szociális szükségleteik kielégítésére irányul. Az így kialakult segítő, gondoskodó kapcsolatok egyfajta időbeli rendszerességre utalnak, de a helyben tevékeny önkormányzati képviselők az egyéni szükségletekre is odafigyelnek.

„Szoktunk úgy segíteni rajtuk, hogy pl. felújítani, de a költségvetésünkből ezt nem tehetjük meg, nem is lehet a kisebbségi pénzeiből. Szoktam segíteni a gyerekektől egészen a felnőttéig. Az iskoláztatás: akkor megvesszük a szülőknek a füzetsomagot, és minden, ami kell iskolakezdésre. Akkor minden évben szoktunk adni húsvétra, karácsonyra ilyen kis csomagokat, támogatásokat. Amikor átvettem az elnökséget, akkor volt 4 gandhis [Gandhi Gimnáziumban tanuló] gyerek. Jöttek a szülők hozzám, hogy nem e tudnám a bérletüket támogatni és az ebédet állni nekik. Mondtam nekik, hogy át tudom vállalni nekik egy fél évre. Minden hónapban megvettük nekik a bérletet és pénzt átutaltatok az ebédre. Ők le is tették az érettségit. Elkezdtek az egyetemet/főiskolát, de sajnos egyik sem fejezte be. Pedig romológiára ment mindegyik. Az állami támogatásokból tudtuk ezeket fizetni.” (roma nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei község)

A helyi közösség alakításának, a kapcsolatok építésének bevett és egyre értékesebb formája a közösségi munka, valamint a falu népességének önkéntes tevékenysége. Egy törpefalvas cigány település egyetlen képviselője igényelte meg a helyi jegyzőnél a jogszabályban rögzített mértékű képviselői díjazást. A megyei, városi, falusi nemzetiségi önkormányzati vezetők és a képviselők önkéntes formában végzik munkájukat. Részben ez a gesztus legitimálja a nemzetiségi lakosság előtt a vezetőket, másrészt sokakat arra ösztönöz, hogy részt vegyen közösségeik építésében.

„Kulturális rendezvényeken a képviselők, barátok, sógorok segítenek az előkészületekben. Csak egyszer kell szólni, máris jönnek, szívesen segítik. Főleg fizikai előkészületekben kérem a közreműködésüket.” (roma nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei város)

A települési önkormányzatok és a nemzetiségi önkormányzatok közötti kapcsolatok sajátosságai

A nemzetiségi önkormányzatok helyi társadalmi kapcsolataiban meghatározó szerepet töltenek be a települési önkormányzatok képviselőtestületei, ezen belül is a település polgármesterének személye. A két szervezet kapcsolatának szükségességét az önkormányzatiság alapelveit rögzítő törvény írja elő, amelyben meghatározott kötelezések mellett a települési önkormányzatoknak kötelezően ellátandó feladataik vannak a nemzetiségi életet szervező önkormányzatok működésének fizikai, technikai, jogvédelmi és közösségi feltételeinek biztosításában. E tekintetben a kapcsolatok jellegének ez a szervezeti, adminisztratív sajátossága. Azonban a helyi társadalom aktorainak kapcsolatrendszere sokkal színesebb, változatos helyi és nemzetiségenként is eltérő gyakorlatot alakítottak ki. Amíg a nemzetiségi lakossági kapcsolatok variánsainak megnyilvánulásában a település és a helyi közösségek nagysága dominált, addig a települési és nemzetiségi önkormányzatok

érintkezése túlmegy a munkakapcsolatok mentén szerveződő érintkezéseken, mert a helyi társadalom gazdasági, kulturális összetétele és az ott élő emberek életmódja, kilátásai mindkét szervezetre komoly többletfeladatokat ró. Ez a körülmény olykor deficitekkel terheli a helyi kommunikációt, ám a rendkívüli helyzetek, helyi problémák új kapcsolati és hálózati kommunikációs megoldásokat is létrehozta, különösen a rurális, cigányok által lakott ormánsági és hegyháti térségekben. A kistelepüléseken állandósult szociális gondok, a munkalehetőségek hiánya a cigány önkormányzatok feladatvállalása terén jelentős funkcióváltáshoz vezetett. A tűzifa, ruhák, gyógyszerek, tanszerek, élelem helyi elosztása minden általunk vizsgált cigány önkormányzat központi tevékenységét jelenti. A források beszerzése szempontjából nagy jelentősége van a települési polgármesterrel kialakított jó kapcsolatnak. A cigány önkormányzati vezetők többsége családi, hivatali vagy munkakapcsolatban van a helyi települési önkormányzat vezetőjével. A cigány vezetők közpolitikai karrierjük fontos életszakaszában meghatározó pozíciót töltöttek be vagy töltenek be mai is települési képviselőként, alpolgármesterként, a helyi közmunka vezetőjeként. Egy interjúalanyunk a polgármester egykori sofőrjeként látott bele a falu vezetésének mindennapjaiba. Ezek az élethelyzetek különösen jó munkakapcsolatokhoz vezettek, így a szükségletek, gondok hírei időben és naprakészen eljutnak a települési vezetőkhez, akik az elosztási rendszer meghatározó személyei. Kétségtelen, hogy a nemzetiségi önkormányzatok vezetőinek megítélésében az a kapcsolat minőségének fokmérője, az a helyi polgármester munkája pozitív megítélésének szintje, hogy mennyi pénzt, javadalmat ad a polgármester. Ez a profán értékelés annál elterjedtebb, minél nehezebb a mindennapi megélhetés a falvakban. Láthatóan minden helyi önkormányzati vezető gondot fordít a hivatali kapcsolaton túl a személyes találkozásra, udvariassági meghívásra, amely konkrétan azt jelenti, hogy a falusi rendezvények vendéglistáján az első a polgármester és a testületi tagok. A helyi önkormányzati kapcsolatok szintén fontos szereplője a helyi jegyző, aki a jogi, érdekvédelmi teendők mellett fontos személy a hivatali munka eszközeinek biztosításában. Mivel a nemzetiségi önkormányzatok 90%-a nem rendelkezik sem irodával, sem felszerelt eszközökkel, így az adminisztratív munka megszervezésében élen járnak a jegyzők, sok helyen ők jelentik az egyetlen szakmai és technikai segítséget az önkormányzati adminisztráció, így a jegyzőkönyvek, beszámolók, pályázatok, meghívók, szerződések elkészítésében.

„Nagyon jó a kapcsolat. '98-tól ez a harmadik polgármester. Az első polgármester az első ciklusba, az magyar volt. 3 vagy 4 ciklust vitt. Jó viszonyban voltam vele. Mindig megkaptuk azt a támogatást, amit kértünk. Az önkormányzat segített pénzüleg, anyagilag. Mindig volt a költségvetésben egy elkülönített pénzösszeg, hogy segítse a kisebbségi önkormányzat munkáját, hogy le legyen róla véve a teher. A sportnapokra, ha valamit csináltunk, abból a pénzből tudtuk mi csinálni.” (roma önkormányzati vezető, Baranya megyei község)

„A nagy önkormányzattal jó a viszonyom, régóta ismerjük egymást a polgármesterrel, ezért mindent megtudunk beszélni. Alkalmanként találkozunk, ha valami gond van... a polgármester, itt lakik, sokszor sms-ben egyeztetjük a dolgokat, nem is szükséges a személyes találkozás, mert olyan régóta ismerjük egymást.” (roma önkormányzati vezető, Baranya megyei város)

A városi vezetők kapcsolata korántsem ennyire közvetlen, a városvezetőkkel való kapcsolat több esetben szórványosnak mondható, van, hogy szinte csak jeles napok, ritka ünnepi találkozások jellemzik a vezetők kapcsolatát. Tény az is, hogy a városokban működő nemzetiségi fórumok, az önkormányzatok nemzetiségi referensi megbízatású tisztviselője, illetve a városi hivatal főként adminisztratív segítőként állnak a nemzetiségi önkormányzatok rendelkezésére. Nem megoldott az önkormányzatok közösségi tereinek biztosítása, illetve a meglévő irodák infrastruktúrával, működési feltételekkel való ellátása sem. A közösségi terek biztosítására az önkormányzatok számára közös irodát adott Pécs és Siklós város is, azonban ennek gyakorlati megvalósítása nem bizonyult osztatlan sikernek a kisebb nemzetiségi szervezetek körében. A görög, bolgár, német, horvát, örmény és a cigány nemzetiségi önkormányzati vezetők inkább az otthonukban végzik el munkájukat és a találkozóikat is inkább nyilvános tereken bonyolítják le.

A helyi települési intézményekkel kialakított kapcsolatok

A települési önkormányzatok kiszorultak a saját intézményeik fenntartásából. Ez a helyzet a nemzetiségi önkormányzatok esetében kockázatokat von maga után. A mintánkban szereplő 30 önkormányzat közül csupán 4 intézményfenntartó, a többi település már a hetvenes években elvesztette iskoláit, ezzel együtt elvesztették rálátásukat is az anyanyelvi nevelésre. Azonban megőrződött néhány régi oktatási forma, amely a változó környezetben jól szolgálja a nemzetiségi anyanyelvi nevelést, a hagyományőrzést és művészeti nevelést. A geresdlaki iskola térségi funkciókat is ellát, így a környék németek által lakott falvaiból ide járnak a gyerekek az anyanyelvi programot folytató iskolába. Jó gyakorlatukat másutt is értékeli, így Máriakémenről is ide jönnek a tanulók, holott a körzeti besorolásuk más társulási központba szólna. A kis nemzetiségi csoportok iskolaszerű oktatást már nem folytatnak, ám ha kis létszámmal is, de a görögök vasárnapi iskolája fenntart egy igen régi hagyományra visszatekintő, anyanyelv képzésére koncentráló oktatási formát. Azokon a településeken, ahol már semmilyen közoktatási intézmény nincs, a nemzetiségi önkormányzatok együttműködési megállapodást kötnek a közoktatást végző iskolákkal és óvodákkal. Minimális programként terjedt el a cigányok által lakott falvakban, hogy a nemzetiségi önkormányzat Mikulás csomagokkal, karácsonyi ajándékokkal, iskolakezdetkor füzetcsomagokkal, gyereknapon édességgel ajándékozzák meg az óvodás és iskolás gyerekeket. Ezzel a gesztussal egyben tartós kapcsolatot építettek ki a gyerekeket nevelő intézményekkel, pedagógusokkal. Arra is van jó gyakorlat, hogy az intézményvezetővel rendszeresen konzultál a cigány nemzetiségi önkormányzat elnöke, felméri pályázati lehetőségeiket, így jut arra is pénz, hogy az önkormányzat tatarozza, kifesteti az óvodát, vagy hasonló forrásból nyári balatoni táborba viszi el a falu fiataljait.

„Az iskolákat is támogatjuk, fontos, hogy a nemzetiségi oktatásban részt vehessenek a gyerekek. Csak hochdeutsch [értsd: irodalmi német nyelv] oktatása van az iskolákban és a gyerekek már nem hoznak otthonról semmilyen sváb nyelvi hagyományt. Én sem beszélem a sváb nyelvet, de értem. Csak az irodalmi német nyelvet beszélem. Célunk a német hagyományok ápolása, de ezen túl fontos a falusi emberek körében a hagyományok ápolása és mindenekelőtt a meglévő helyi közösségek fenntartása, működési kereteinek biztosítása. Gond a nyelviség megőrzése, ezt azonban a közoktatási rendszer nem vállalja, a

család már nem éli meg nyelviségét, marad a német nyelv köznyelvi változatának használata.” (német nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei község)

„Iskola volt, de megszűnt, mert nincs elég gyerek, nem volt annyi létszám. 1-3. osztályig volt, de tavaly megszűnt létszámhiány miatt. Óvodánk régóta van. Jó a kapcsolat, támogatjuk, amit tudunk. Kötünk minden évben együttműködési szerződést is. Az iskolával is volt. Bejön a vezető óvónő, elbeszélgetünk és ha van valami programjuk, nyári szünetben, amikor el akarja vinni a gyerekeket kirándulni, vagy húsvét, anyák napja, akkor megkér, hogy miben tudnánk segíteni. Mennyi összegben tudnánk segíteni nekik. Én támogattam a haraszi iskolát is. Volt egy gyűlésünk, és akkor mondta az egyik tanárnő, hogy fel kéne újítani az iskola egyik termét. És akkor én javasoltam egy 25000 Ft-os támogatást. Javítsák föl az iskolát.” (roma nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei község)

„12 faluból jönnek a gyerekek, az iskola 400 gyerekének fele nem helyi, hanem környékbeli faluból jönnek a gyerekek, tehát ott más szokások vannak. Igyekszünk ezekből néhányat meghonosítani, mint a nagygyárádi búcsúi faállítást egy nemzetiségi projekt keretében. Picikében az óvodában is megszervezte egy nyárádi óvónő ezt a szokást. Nincs nagy eltérés a nyelvjárások között a környéken. Habár a szűrieket én sem értem, de ritkán találkozom velük”. (német nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei város)

A közművelődési intézmények és más közösségi terek együttműködése gyakorlatilag a szívességi terek használatára korlátozódott. Közmeghallgatásra, nemzetiségi falunapra nagyobb teremre van szükségük a szervezeteknek, amelyet egyfajta szokásjog alapján a fenntartó önkormányzat átad a nemzetiségi önkormányzatoknak. Sajnálatos módon az 1000 főnél kisebb falvakban nincs közművelődési szakember, így a szintén humán erőforrás hiányával küzdő önkormányzatok e téren sem kaphatnak segítséget. Kőkényben a nyári horvát zenei tábor megrendezésére a falusi nagytermet kérik el, és a németek is így szervezik meg fiataljaik részvételével a zenés, táncos tábort Liptódon. Ugyanilyen nyári zenei képzést tartanak évek óta a Dombai tó melletti ifjúsági üdülőben. Helyi program hiányában a falvakban az a gyakorlat alakult ki, hogy kisbusszal utaztatják be a közeli nagyobb városokba a színházi, a komolyzenei vagy a művészeti kiállításra igényt tartó közönséget. Ez a gyakorlat régóta ismert a baranyai kisvárosok különféle nemzetiségi népessége és szervezetei körében is.

Mint ahogy a múzeumlátogatással, szabadidős programokkal egybekötött hazai és külföldi zarándokutak a bolgároknál, lengyeleknél és a cigányoknál is rendszeres nyári programot jelent. Ilyenkor többnyire egy busszal utaznak több falu nemzetiségi önkormányzatának tagjai. Ritka a programok között a nemzetiségek közötti közös rendezvény, ám az örmény önkormányzat vezetője rendszeres énekes előadó a Pécsi Német Kör kulturális eseményein. Részt vett a civil szervezet ukrain tanulmányútján is, amely során a munkatáborokat felkutatták és lerótták kegyeletüket a halottak előtt.

„Német nyelvű előadásokat szervezünk. Volt Marlene Dietrich előadás.” (német nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei község)

„Gyerekek német nyelvű táboroztatására nyertünk pályázati forrást, minden évben támogatjuk a szekszárdi német színház látogatását a gyerekeknek. Idén a német konzulátus

átvállalta ezt a költséget, de mi nem vontuk vissza a 100.000 Ft-os támogatást, hanem zenei eszközökre, hangszerre, kottákra felajánlottuk.” (német nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei nagyközség)

Alig van a kutatásunkba bevont nemzetiségi önkormányzatok között olyan, aki ne próbálkozna meg helyi népi gyűjtemény létrehozásával. A hagyományőrzés, a tárgyi emlékek gyűjtésére vonatkozó törekvés minden nemzetiségi önkormányzat körében kitüntetett feladatként vagy legközelebb megvalósítandó célként szerepel. Sajnos sem tudományos feldolgozás, sem néprajzi, múzeumi szaktanácsadás nem épült rá a lelkes kezdeményezésekre. Ilyenkor nemcsak a faluban kutatják fel a hagyatékokat, hanem a környékbeli településekre is kiterjed az értékek mentése. A helyi német nemzetiségi gyűjteményeket népismereti óráikhoz kapcsolódóan az ország egész területéről látogatják rendszeresen a német nemzetiségi programokban tanuló fiatalok.

„A kultúráközvetítő legjelentősebb eredményeink szinte magától fejlődtek, ahogyan a kiállításaink fejlődtek. Ez több mint 10 évre tekint vissza. Illetve még a tájházat is üzemeltetjük. Ezek kapcsán rengeteg általános iskolást és óvodást fogadunk. Német népismereti órákat tartunk. Magyar, német és tájnyelven is. Annyira felfejlődtek ezek a kiállítások és a kultúrcsoportoknak a vezetése, hogy jelenleg a népismeret könyvekben szerepelnek a falu kiállításai, és országos szinten is elismertek lettek. Az ország minden tájából jönnek hozzánk nemzetiségi egyesületek, csoportok, óvodák és iskolák. Ez nem tervezett hatás volt, ezt magától hozta, az itt elvégzett munkának az eredménye lett. Ez büszkeséggel tölt el minket, hogy hivatalos tankönyvekben látjuk viszont a kiállításainknak az eredményét, és fokozatosan látogatják hatalmas számban őket. Szintén egy egyedülálló példa a málenkij robotos emléktúra, és az ezt követő gyerekekkel megvalósított projektnap.” (német nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei község)

Jó gyakorlat számos segítő kapcsolatban megnyilvánul, amely a helyi szervezetek, intézmények hálózatosodásának egyik motorja. Az önkormányzat, az iskola, a közösségi tér kapcsolata és az infrastruktúra használata mind a segítségnyújtás alapján működik. Terjedőben van egy más típusú gyakorlat is, amely a segítő kapcsolatokban egyfajta viszonyossági szolgálatot épít be. Ennek a viszonyosságnak igen változatos tartalma alakult ki. Az örmények mesedélutánnal viszonyozzák a vasasiak által megszervezett klubdélutánt. A szigetvári cigányok önkéntes munkával, a kisvárosi köztéri padok lefestésével kívánják bizonyítani, hogy a város számíthat rájuk a közmunkában is. Másutt a cigányok kölcsönadják a települési önkormányzatnak a kisbuszukat, mert cserébe megkapják a település szabadtéri színpadát a népes cigány falunap rendezvényéhez. Tekintettel arra, hogy a kis-településeken már nincs iskola, azonban minden önkormányzat kapcsolatot tart az intézményfenntartó település nevelési intézményeivel, így kiterjedt mikrotérégi együttműködésük a hálózati tevékenységük egyik sajátosságává vált.

"A német nemzetiségi önkormányzatnak van egy pincéje, ahol régi prést és hordókat állítottunk ki. Ott szoktunk akár rendezvényeket is tartani. A faluházunkban az idei évben [2022] egy klumpakiállítást szervezünk. Ennek a kialakítása folyamatban van. Az előző ciklusokban az önkormányzati és német nemzetiségi képviselők segítettek felújítani a tájházat." (német nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei község)

"Sokszor szoktunk a templomba bekéredzkezni. Mivel én nyitottam ki, nem volt nehéz dolog bemenni, merthogy én tartom rendben a templomot, így aztán könnyű volt. Itt például a gyűléseket szoktuk tartani, mert azért le lehet ülni, nyáron jó hűvös, ilyenkor azért nagyon hideg. Ugye hát mi tartjuk rendben, ezért aztán amik vannak: fűnyíró, meg ilyen kis kerti gépek, azokat ott tartjuk a templomban. Sőt, most a tavalyi évben kaptunk az önkormányzattól egy faházat, hogy ne a templomban kelljen tároljuk." (szerb nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei város)

Az egyes nemzetiségek közötti önkormányzati kapcsolatok és térségi együttműködésük

A megye településeinek nemzetiségi összetételét mutató statisztikai adatok szerint igen kevés – pontosan 7 magyar ajkú lakosságú falu - azoknak a településeknek a száma, amelyeknek a nyelvi, kulturális összetétele homogénnek mondható. A legkisebb lélekszámú nemzetiségek, mint az örmények, görögök, lengyelek, bolgárok, románok és gyakorlatilag ide sorolhatóak a szerbek is, ma már városokba koncentrálódtak, illetve vegyes nyelvű kulturális környezetben élnek. A legnagyobb lakosságszámmal rendelkező cigányok, németek és a horvátok az urbánus és rurális térben is megtalálhatóak, településként vegyesen, együtt élő népeiséget alkotva. Történeti és néprajzi okok miatt az együttélésük igen távoli múltra, több száz évre tekint vissza, azonban tény az is, hogy a legmobilisabb népeiségeként a cigányok térbeli mozgásával és lélekszámukban növekedő jelenlétével találkozhatunk minden településtípusban. Mindebből az is következik, hogy - függetlenül attól, hogy rendelkeznek-e önkormányzattal vagy sem az egyes kulturális, nyelvi népcsoportok - igen jól ismerik egymást, tájékozottak kulturális és életmódbeli sajátosságaik terén, ám ez nem jelenti azt, hogy kapcsolatuk minden téren felhőtlen, illetve együttműködésük korántsem mondható rendszeresnek. Leginkább a cigány vezetők nyilatkoztak arról, hogy nem keresik a településük más nemzetiségeivel a kapcsolatot. Ez a beállítódás figyelhető meg a többi nemzetiségi önkormányzati vezető kapcsolatteremtési hajlandóságában is. Vagyis legkevésbé a cigány önkormányzatok vezetőivel építenek ki a más nemzetiségi vezetők ismeretséget, rendszeres találkozással járó kapcsolatot, ezért ritka a közös programok szervezése.

A kistelepüléseken több nemzetiségi önkormányzat jelenléte esetén szinte automatikussá vált, hogy az önkormányzati vezetők kölcsönösen meghívják egymást nyilvános rendezvényeikre.

„Művészi és kulturális csoportokkal, horvátországi magyarokkal van rendszeres kapcsolat. Ők rendeznek egy nemzetiségek fesztiválját (cseh, horvát, roma stb.), ahová minket is meghívják”. (horvát nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei város)

Jó gyakorlatként említhető meg, hogy Pécs városa létrehozott egy olyan testületet, amely a városban működő nemzetiségi önkormányzatok közösségi megjelenési formájaként működik. A testület vezetője Pécs város önkormányzata által delegált személy, aki a napirendek előzetes megjelölésével havonta hívja össze a város összes nemzetiségének elnökét. A fórum arra szolgál, hogy megvitassák a nemzetiségi szervezetek aktuális gondjait, de valójában tényleges eljárásra, tevékenységre, a nemzetiségek által folyamatosan igényelt forrásgyűjtésre nincs jogosítványa. Néhány éve ez a fórum koordinálja Pécs város

évenként megtartott Hagyományőrző Nemzetiségi Fesztiválját, amely nagy látogatottságú turisztikai esemény. Olyan hálózati munka eredménye, amelyen minden nemzetiség képviselteti magát irodalmi, zenei, táncművészeti, gasztronómiai értékeivel.

„Rendszeresen találkozunk, főleg a pénzügyesekkel egyeztetünk. A nemzetiségi tanács tagjai vagyunk mi is, havonta találkozunk mind a 11 önkormányzat vezetőjével. ...5 éve elkezdtük a Nemzetiségi Hagyományőrző Fesztivált a város különböző pontjain. Banyicát (ez sós, túros étel), sopszka salátát kóstoltatunk, meg paprikakrémet. Hamar elfogy minden, mert nagy az érdeklődés. Meghívjuk a 11 nemzetiségi önkormányzatot, akik szintén sátrát vernek és ételeket kínálnak.„(bolgár nemzetiségi önkormányzati vezető, megyei jogú város, Baranya megye)

A kisvárosok körében nem terjedtek el a nemzetiségek együttműködését szorgalmazó fórumok. Csupán a szigetváriak tettek kísérletet arra, hogy a város minden nemzetiségi önkormányzatát rendszeres egyeztetésre hívják. Ez a cigány önkormányzattól induló kezdeményezés hamar elhamvadt. Azonban az a szakmai konzultáció eredményesnek bizonyult, amely térségi szintű projektekre és pályázati forrásból finanszírozott együttműködésre épült. A Dráva mentén a helyi turisztikai attrakciók fejlesztését indították el a települési önkormányzatok. Ez egyben lehetőséget biztosított arra is, hogy a horvát, cigány nemzetiségek a többségi helyi civilekkel közösen megmutathassák művészeti, kézműves és gasztronómiai értékeiket.

A nemzetiségi önkormányzatok térségi kapcsolatait alakító jó gyakorlatok sorában kevés olyan tradicionális vagy spontán elem, esemény található, amely a településközi szervezeti együttműködést motiválja. Napjainkra a térségi szintű pályázatok, valamint a turisztikai fejlesztések erőteljes hatást gyakorolnak a közös programok szervezésére, a térségi kapcsolatokra, továbbá a hálózati együttműködések kialakulására.

Erősen átalakultak a helyi társadalmak. A népesség összetétele, a lakosság kulturális érdeklődése és közösségi tevékenységük, valamint azok terei is igen nagy változáson mentek keresztül. A települési és szomszédsági kapcsolatok korábbi közösségi életének alakításában a helyi nyelvi, nemzetiségi, vallási és más szubkulturális értékek megelevenítésének fontos szerepe volt. E tekintetben a helyi és térségi ünnepek is meghatározó szerepet töltek be a települési és térségi értékek és együttműködések kialakulásában és gondozásában. Mára eltolódtak a közösségszerveződés motivációi, illetve bizonyos szempontból a közösséget formáló értékek terén is jelentős hangsúlybeli változások következtek be. A búcsú ünnepét, az egyházi szentek ünnepéhez kötött napokat és a korábban sok helyen erre ráépülő helyi ünnepeket – mint a hagyományos bányásznapot – egyre inkább kiváltó, bizonyos szempontból értéksemleges falunapok, gasztronómiai fesztiválok, nemzetiségi napok váltották fel. Funkciójukat tekintve a helyi új típusú ünnepek alkalmat nyújtanak a közös együttlétre, barátkozásra, valamint a vidéki lakosság meglévő és új kapcsolatainak ápolására. A térségi vonzáskörű programokat támogató pályázatok hatására a nagyobb projektforrások bevonásának lehetősége is megnőtt. Ez élénkítően hat a térségi, hálózatosodási folyamatokra. A helyi ünnepek közül néhány már megyei vagy kistérségi fesztivállá terebélyesedett, amely komoly turisztikai vonzerőt jelent a falvaknak és a szomszéd településeknek. Virágzanak a helyi és térségi gasztronómiai napok,

fesztiválok, ezen belül a nemzetiségi jeles napokban is kitüntetett szerepet kapnak a nemzetiségi kulináris tradíciók. Nagypalton július elején Pogácsa Fesztivált rendeznek, ahol a falusi ünnepi programban a német nemzetiségi önkormányzatot, a felvidékről ide telepítetteket, a helyi kézműves egyesületet, valamint a szomszéd falvak művészeti egyesületeit is felvonultatják. A Geresdlaki Gőzgombóc Fesztivál a hagyományos paraszti étrend kelt, lángosszerű tésztájára alapította turisztikai termékét. Mára a fesztivál az országos művészeti előadók, humoristák találkozóhelye, de a megye német tánccsoportjain, kórusain kívül meghívják a szomszédos falvak magyar művészeti csoportjait is. Ekkor vendégeskednek a testvértelepülések ide utazó polgárai is, különösen az itt élő 30 finn család közössége vonzza a külföldi látogatókat. Hasonlóan országos rendezvényé nőtte ki magát a mohácsi busójárás, a jánoskázás és a babfőző fesztivál is, amely több nemzetiség és a többségi magyarok kulturális együttműködését dicséri. A nagynyárádi Kékfestő Fesztivál, a feked Stifolder Fesztivál, a bólyi szakrális eredetű Emmausz-pincejárás, a mecseknádasdi Kakaspaprikás Főzőverseny, vagy az óbányai tavaszi megtisztulás archaikus tradícióját őrző, a domboldalról leeregetett tűzkerék a helyi hagyományok átörökítése mellett mind térségi rendezvényé vált.

A nemzetiségi önkormányzatok kapcsolata saját nemzetiségi civil szervezetekkel

Nemcsak Baranyában, de országos tendenciaként is megfigyelhető, hogy a nemzetiségi önkormányzatok gyors elterjedése, számuk dinamikus növekedése azzal magyarázható, hogy már a második világháború előtt a legkisebb faluban is működtek a demokrácia kicsi szervezetei, mint az iskolaszék, egyházszek, nem is beszélve a földműveléssel kapcsolatos önszerveződő körökről. Másrészt olyan önképző körök, nemzetiségi művészeti csoportok, klubok működtek, amelyek - az egyesületi törvény hiányában - akkor még nem voltak bejegyezve. A közösségi tevékenységhez szokott emberek - nem minden félelem nélkül - de átlátták az önkormányzatok jelentőségét és több helyen ezek a spontán kezdeményezések alapozták meg a helyi nemzetiségi önkormányzatok megalakulását.

„Itt helyben is nehezen mozdultak meg az emberek, mert a Volksbund és következményei szinte megbénították az embereket, abban is, hogy az identitásukat továbbadják. A város korán polgárosodott, itt nincs viselet, korán kivetkőztek és városi szokásokat vettek föl. Kimaradt egy korszak, ezek a nemzetiségi nyelvi hagyományok a kistelepüléseken jobban élnek, ... még elevenebb az embereknek a nemzetiségi kultúrában való élése. Nálunk nehezen épült ki az önkormányzat és a nemzetiségi élet, mert a történelmi traumák és a polgári szokások visszatartották az identitás ápolását. Gyakorlatilag a nemzetiségi programú óvoda és iskola és több egyesület megalapításával olyan értelmiségiek telepedtek le a városban, akik szívükön viselték és viselik ma is a nemzetiségi kultúra ápolásának ügyét.” (német nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei város)

Általánosnak mondható az a tendencia is, hogy alig van nemzetiségi önkormányzatok által alapított művészeti csoport. Viszont a 2000-es évtől egyre több nemzetiségi önkormányzat motiválja a nem egyesületi formában működő éneklő, táncoló, kézműveskedő helyi szervezeteket arra, hogy legalizálják hivatalos úton szervezeti tevékenységüket.

Ugyanebben az időben gomba módra elszaporodtak a faluszépítő alapítványok, honismereti és turisztikai egyesületek is. Másrészt a nemzetiségi önkormányzatok finanszírozásának befagyása arra készítette a szervezeteket, hogy a megnyíló uniós és nemzeti alapokból az egyesületek segítségével pénzügyileg fedezzék programjaikat. Változatlanul terjed az a támogatási forma, hogy a nemzetiségi önkormányzatok évente hozzájárulnak a helyi művészeti csoportok működési költségeihez, illetve hálózati kapcsolataik körében más nemzetiségi és települési önkormányzatoknak is ajánlják egyesületeik művészeti és sport programjait, ezzel is biztosítják fellépési lehetőségüket. A cigányok körében az éves egyszeri nagyrendezvény központi előadója általában olyan cigány művész, akinek országos híre van, de vannak olyan önkormányzatok is, akik ezt a lehetőséget arra használják fel, hogy ápolják térségi kapcsolataikat saját nemzetiségük önkormányzataival és művészeti egyesületeikkel.

„A környékbeli településeket mindig igyekszünk meghívni, és mi is igyekszünk elmenni az ő programjakra, kölcsönösség legyen, mert így egy szorosabb kapcsolat tud kialakulni. A (városi) egyéb csoportokkal, nem nemzetiségi csoportokkal is igyekszünk a kölcsönösséget, az egymás programjain való részvétel megvalósítani, így erősödik az együttműködés...Sajnos nincs művészeti csoportunk. Tőlünk függetlenül nemzetiségi fúvószena, ifjúsági fúvószena csoport működik. Támogatjuk az ő működésüket, rendszeresen fellépési lehetőséget kérünk, kínálunk a számukra. Igyekszünk közvetíteni őket más helyekre is, hogy ezzel az ő működésüket segítsük.” (német nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei város)

„A Szülőföldem Baráti Köre, a települési önkormányzat és a Német Nemzetiségi Önkormányzat sokszor találkozik, nincs széthúzás. Mindent közösen beszélünk meg, és közösen dolgozunk a faluért. A meghirdetett programoknál is e három szervezet van feltüntetve a szervezők között.” (német nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei község)

„Minden év január első hetében egy éves célkitűzést csinálunk. Az első megvalósult programunk a tavaszi kórustalálkozó, amit a templomban szoktunk megrendezni. Ezt a rendezvényt német nyelven adjuk elő, gondolok a felkonferálásra, éneklésre. Még a meghívott énekkarok is német tájszólásban beszélnek, énekelnek..” (német nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei község)

A Pécsváradi Német Nemzetiségi Önkormányzat és Pécsi Német Kör együttműködésének köszönhetően nyílhat meg hamarosan a kiüresedett pécsváradi vasútállomáson egy malenkij robot emlékhely, ahol egy tárgyi kiállítást, illetve csoportos foglalkozások lebonyolítására lehetőséget nyújtó teret kívánnak kialakítani.

A megyei nemzetiségi önkormányzatok kapcsolatai a falvakban és városokban működő szervezetekkel

A rendszerváltó törvények sorában a nemzetiségi önkormányzatok megalakulásának jogszabályi lehetősége igen korán megnyílt. Csak 2005-ben - a nemzetiségi önkormányzatok megalakulását lehetővé tevő törvény megjelenését követően majdnem 10 évvel később - látott napvilágot az a jogi háttér, amely a nemzetiségi önkormányzatok megyei szervezeteinek létrehozásához is szabad utat nyitott. Baranyában három megyei szövet-

ség van, a németek, a horvátok és a cigányok is megalakították megyei önkormányzataikat. A megyei szervezetek irodával rendelkeznek, melyet többnyire ügyvivő szinten irodavezetők vezetnek. A szervezetek élén választott testület működik, amelynek tagjai a helyi önkormányzati vezetők közül tevődnek össze. Mindhárom szervezet sajátossága, hogy alulról építkezik, tevékenységük szolgáltató és érdekvédelmi jellegű, továbbá komoly szerepet töltenek be a helyi, a térségi és az országos önkormányzatok közötti információ cseréjének biztosításában. Nem elhanyagolható az sem, hogy a megyei elnökök vidéki háttérrel rendelkeznek, életmódszerűen is ismerik a többnyire falusi környezetben élő nemzetiségi népet. A Covid19- járvány időszakában a megyei szervezetek komoly szerepet vállaltak az elektronikus információ-közvetítésben, illetve az online tartalmak készítésében.

A megyei szövetségek munkáját tematikus munkarend jellemzi, amelynek tartalma a testületük által aktualizált témakörökből tevődik össze. Az országos önkormányzatok támogatásával vagy pályázati forrásból biztosítják a projektek megvalósítását. A megyei cigány szervezet nagy hálózatépítésbe kezdett, részben kormánysegíttéssel 15 önkormányzati szervezetet építettek ki, amely megalapozta kiterjedt szociális, képzési, idősgondozási és ifjúsági programjait. A horvátok nyelvi és zenei táborokat indítanak, a hazai horvátság történetét feldolgozó monográfia kiadását gondozzák, illetve szervezik a térség horvát hagyományőrző fesztiváljait. A Baranya Megyei Horvát Önkormányzat segíti a helyi nemzetiségi önkormányzatok munkáját a külföldi kapcsolatok ápolásával, konferenciák, népművészeti zenei fesztiválok megrendezésével. A többi megyei szervezethez hasonlóan előkészítik és szervezik az országos nemzetiségi önkormányzati megyei választásokat. A németek szintén pécsi központtal működtetik megyei irodájukat, amely hagyományos találkozóhelye a vidéki önkormányzatoknak, így hír és információs központként működnek. Országos szervezetük és a helyi német önkormányzatok kezdeményezésére több ifjúsági csoport szerveződött a falvakban. Az emlékezőpolitikai tevékenységük következtében számos emlékhely létesült, szobrokat állítottak a falvak főterein az elhurcolt németek emlékére, de a helyi tanösvények szervezésében is együttműködtek a helyi testületekkel. A megyei és térségi nemzetiségi programok, fesztiválok előkészítésében fontos szerepe van a helyi nemzetiségi önkormányzatok és a művészeti csoportok koordinálásában.

„Jó a kapcsolatunk a megyei német nemzetiségi önkormányzattal... együttműködünk a Lenau házzal is. Minden fontos hírt vagy információt hamar megosztanak velünk. A Baranya Megyei Német Nemzetiségi Önkormányzat rendre felkéri a tánc csoportot, illetve az énekkart, hogy lépjenek fel a rendezvényein.” (német nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei község)

Az országos nemzetiségi önkormányzatokkal kialakított kapcsolatok, hálózatépítési kezdeményezések

Az országos fórumoknak a megyei, kistáji, illetve helyi nemzetiségi önkormányzatokkal kialakított kapcsolata több évtizedre tekint vissza. A nemzetiségi önkormányzatok országos ernyőszervezetei a rendszerváltás előtt budapesti székhelyű nemzetiségi szövetségekként működtek. A horvátok és a németek e szövetségi formában, valamint a hajdani

Hazafias Népfrent kereteiben támogatták a megyei és a helyi - akkori terminológiával élve - kisebbségi csoportokat, amelyek elsősorban művészeti tevékenységet végeztek. Országos fesztiválokat szerveztek, a KÓTA (Magyar Kórusok, Zenekarok és Népzenei Együttesek Szövetsége) segítségével a kórusmozgalmat tartották életben, illetve az egykori Népművelési Intézet berkeiben néptáncoktatókat képeztek, néptánc csoportok minősítését szervezték meg. A lengyelek, bolgárok ugyancsak a fővárosban kulturális központot működtettek, kiállítások, irodalmi műsoraik eljutottak a vidéki településekre is. Lényegében a szövetségi forma alakult át az önkormányzatok országos szervezetévé, legalábbis első körben az elitváltás ezen a szinten zajlott le. A német nyelv, pontosabban a német tájnyelv használatának rohamos csökkenése miatt az önkormányzati vezetők rekrutálása is nehézségekkel jár, ami a közösségen belüli kapcsolattartást és a kulturális hagyományok ápolását veszélyezteti. Ennek megelőzésére – a többi országos nemzetiségi önkormányzatnál is terjedő gyakorlatot követve - az országos szervezet számos helyen nyelvi képzést indított.

„A német nyelv ápolása számunkra nagyon fontos. Itt megint csak szembe megyünk a trenddel. Nagyon sok német önkormányzat úgy alakul, hogy a nagyszüleik még beszéltek a nyelvet, de ők azt mondják, hogy mi már annyira nem. Egyébként az LDU felismerte a problémát, és több online nyelvi kurzust hirdetett meg azoknak, akik kapcsolódnak a helyi nemzetiségi politikához, pl. nemzetiségi önkormányzati képviselők vagy kapcsolódnak helyi nemzetiségi civil szervezetekhez. A nyelvtanulás kulcskérdése, hogy ha érkezik pozitív visszajelzés, ha megértnek, ha hibával is beszélsz, de beszélj. A lényeg, hogy beszéljünk németül.” (német nemzetiségi önkormányzati vezető, megyei jogú város, Baranya megye)

Az elektorok megválasztásának egykori gyakorlatát ma is hiányolják Baranyában. A választás keretében térségi fórumokat szervezett a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata, ahol a jelöltek programjaikkal bemutatkoztak, mintegy megmérkőztek egymással. Ily módon a térség önkormányzati képviselői négyévente tájékozódhattak a települések gondjairól, nemzetiségi szervezeteik munkájáról, új kezdeményezéseikről.

„Nincs olyan fórum, ahol a tapasztalatainkat megoszthatnánk. Korábbi tapasztalatom, hogy hozzánk tartozott 11 település, akikből az országos képviselőket választottuk ki, ez egyfajta megmérettetés is volt, ennek kapcsán a jelölés során bemutatkoztak, jó gyakorlatokat ismertettek. De ez már nincs....Szekszárdon ez ma is élő módszer, mi is jártunk náluk és ott hallottam jó gyakorlatokat. Szeretnék én is ilyen tapasztalatcserét szervezni.” (német nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei város)

A megyei iroda közreműködésével a farsangi időben Országos Német Nemzetiségi Borversenyt rendeznek Mecseknádasdon, ami a 670 tételes versengő bormintával az ország egyik legnagyobb borversenyévé és német nemzetiségi kulturális eseményévé vált. Szintén országos támogatással a megyei iroda koordinálása mellett az FDJ ifjúsági közösségei mára országos hálózatot működtetnek. Az országos önkormányzat számos közoktatási intézményt vett át saját fenntartásába és megszervezték a Magyarországi Német Pedagógiai és Módszertani Központot is, amely országos hatókörrel Pécsen működik. Az utóbbi években hazai, valamint uniós forrásból és a németországi belügyminisztérium anyagi támogatása mellett pályázatok láttak napvilágot, amelyekkel a nemzetiségi szellemi és épített

örökség helyi települési archiválását szorgalmazzák. Ennek nyomán országos pályázat keretében emlékműveket, tanösvényeket, új tematikájú helyi gyűjteményeket hoztak létre a baranyai településeken. A baranyai pécsváradi járásban a málenkij robot tanösvénye több faluból elhurcolt német ajkúaknak állít emléket úgy, hogy a falvakból a vagonokhoz vezető utak mellé szervezték a tanösvény információs állomásait. Ezzel a falvak és az ott élő emberek térségi kapcsolatain át állítanak emléket a közös múltjuk történelmi eseményeinek. Jelenleg is tart a gyűjtemény fejlesztése.

A Horvát Országos Önkormányzat népművészeti, táncos és zenei fesztiválokat támogat, amelyeket elsősorban a határmenti horvát településeken, valamint Pécssett rendez meg a helyi önkormányzatokkal és a civil szervezetekkel együtt. Jó gyakorlatként meghonosították a vándor népművészeti fesztivál műfaját, ami egy kis időre Kökényben telepedett le.

Szintén a horvátok jó gyakorlataként érdemes ráirányítani a figyelmet arra, hogy ez az országos szervezet az, amely legsikeresebben decentralizálta tevékenységét és úgy vezeti a magyarországi horvátokat, hogy letörte, leépítette szervezeti hierarchiáját. Mi sem érzékelteti ezt jobban, mint egy horvát kisfalú nemzetiségi önkormányzati vezetőjének megnyilatkozása:

„Tulajdonképpen senki sem zárkózik el a kérdéseink, kéréseink elől. A pécsi városi önkormányzati vezetőtől és az országos vezetőktől is kapunk segítséget, amennyiben hozzájuk fordulunk. Mindenki igyekszik a horvát tudatot, nyelvet, hagyományt fenntartani. Ez egy segítőkész, erős közeg és ezek a vezető emberek eltökéltek a horvátság megmaradásának támogatásában.” (horvát nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei község)

Az országos önkormányzatok és ernyőszervezeteik komoly anyagi erőforrásokkal rendelkeznek, különösen a cigány önkormányzati vezetők törekednek arra, hogy személyes kontaktusba kerüljenek azokkal a politikusokkal, elosztó szervezetek vezető személyeivel, akik a források elosztásában, a pályázatok elbírálásában segítségükre lehetnek.

Az egyre inkább átpolitizált önkormányzati térben sokféle konfliktus alakul ki. Az országos szervezetek nagyobb mozgásteréből adódóan sok helyen rájuk hárul a konfliktuskezelés és a helyi problémák megoldása.

„A nagy önkormányzat segít általában, nekik jó a kapcsolatuk másokkal. De van, hogy az országos vagy megyei szervezethez fordulok segítségért. Leginkább a pályázati lehetőségek ügyében veszem fel a kapcsolatot velük... Hagyományőrzésre, táboroztatásra, a buszra pályáztunk és nyertünk is az elmúlt két évben. Magától nem megy a dolog, megfelelő kapcsolatok kellene, akkor sikeresek a beadott pályázatok.” (roma nemzetiségi önkormányzati vezető, Baranya megyei város)

Összegzés

Kutatásunk kezdetén a várakozásunk az volt, hogy a szervezetek kapcsolatrendszerét és tevékenységét a nemzetiségi önkormányzatok törvényi szabályozásából adódó kötelezettségek határolják le. Azonban az önkormányzati vezetők körében folytatott fókuszcsoportos beszélgetés, továbbá a 30 vezetővel készített interjú adatai arról tudósítanak, hogy a nemzetiségi önkormányzatok tevékenységei igen sokfélék, a törvényi előírásokat meghaladják. Látható az is, hogy a különféle szervezetekhez kötődő kapcsolataik is sajátos

rendszerekké épültek ki. Kiterjednek a nemzetiségi és a többségi önkormányzatiság felsőbb országos fórumaira, a megyei és települési önkormányzatokra, a saját nemzetiségük és további más nemzetiségi civil szervezeteire, a helyi és térségi kulturális-, oktatási intézményekre, a helyi gazdaság aktoraira, valamint a hazai és külföldi testvértelepülések szervezeteire. Fontos változásként rögzítettük, hogy a nemzetiségi önkormányzatok szervezeti kapcsolataiban a hatalmi viszonyok átalakultak, előtérbe kerültek a kulturális és szakmai tartalmú együttműködések, a korporatív, illetve partnerségen alapuló kapcsolatok. Mindez erősíti a közösségi alapú együttműködést és a szervezetek hálózatosodását. A kulturális hagyományokat ápoló és a helyi települési művelődési folyamatokat szervező tevékenységük tartalma igen szerteágazó. A funkciók bővülésének egyik motivációja a helyi társadalmak problémáinak ismerete, ebből adódóan a szervezetek munkáját változatos módszerek és reflektív problémamegoldás jellemzi. A tevékenységük másik motorja az információs és segítő kapcsolataik sokrétű kiterjedése, erős szervezeti és kulturális kötődések alakultak ki.

Irodalomjegyzék

- Kocsis, M., Koltai, Zs., Nemes, K. & Reisz, T. (2021). Infrastruktúra, eszközellátottság és finanszírozás a Baranya megyei falvak közművelődésében. *Kulturális szemle*, 13. <http://www.kulturalisszemle.hu/13-szam/hazai-tudomanyos-muhely/kocsis-mihaly-koltai-zsuzsa-nemes-krisztina-reisz-terezsia-infrastruktura-eszkozellatottsag-es-finansziroz-as-a-baranya-megyei-falvak-kozmuvelodeseben>
- Kocsis, M., Koltai, Zs., & Reisz, T. (2021). Best Practices and Challenges of the Cultural Institutions in Baranya County Villages. *Kulturális szemle*, 14. <http://www.kulturalisszemle.hu/14-szam/nemzetkozi-kitekin-tes/kocsis-mihaly-koltai-zsuzsa-reisz-terezsia-best-practices-and-challenges-of-the-cultural-institutions-in-baranya-county-villages>
- Koltai, Zs. & Reisz, T. (2021). Közművelődési és közösségszervezési jó gyakorlatok a Baranya megyei községekben. *Tudásmenedzsment*, 22 (1. klsz), 187-211.